

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TEMIR YO‘LLARDA YUK VA
YO‘LOVCHILAR TASHISH XAVFSIZLIGINI NAZORAT QILISH
INSPEKSIYASI QASHQADARYO HUDUDIY FILLIALI**

**“TEMIR YO‘L TRANSPORTIDA YUK VA YO‘LOVCHI
POYEZDLARNI HARAKAT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASH
BO‘YICHA” USLUBIY QO‘LLANMA**

Qarshi-2022

MUNDARIJA:

Tashishlar xo‘jaligi	3
Vagon xo‘jaligi	6
Lokomotiv xo‘jaligi	8
Yo‘l xo‘jaligi	11
Elektr ta‘minoti xo‘jaligi	13
Aloqa va signallashtirish xo‘jaligi	14
Foydalanilgan adabiyotlar	16

“TEMIR YO‘L TRANSPORTIDA YUK VA YO‘LOVCHI POYEZDLARNI HARAKAT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASH BO‘YICHA” USLUBIY QO‘LLANMA

1. Tashishlar xo‘jaligi:

1.1 Harakat grafigi poyezdlar harakatini tashkil etish asosi bo‘lib, u barcha bo‘linmalarning faoliyatini birlashtiradi va DATK foydalanish ish rejasini ifodalaydi. Poyezdlar harakati grafigi temir yo‘l transporti xodimlari uchun shubhasiz qonun bo‘lib, uni bajarish temir yo‘llar ishining eng muhim sifat ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Poyezdlar harakat grafigi “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ boshqaruvi raisi yoki uning o‘rinbosari tomonidan tasdiqlanadi.

Poyezdlar harakati grafigiga rioya qilish va uning buzilishini oldini olish poyezdlar harakatini tashkil etish bilan bog‘liq bo‘lgan har bir xodim uchun asosiy vazifa bo‘lishi kerak.

Poyezdlarning grafik bo‘yicha harakatlanishi stansiya, depo, tortish qo‘shimcha stansiyalari, texnik xizmat ko‘rsatish punktlari va kompaniyaning poyezdlar harakati bilan bog‘liq boshqa bo‘linmalari ishining to‘g‘ri tashkil etilishi va texnologik jarayonlarning bajarilishi bilan ta‘minlanadi.

Poyezdlar harakati grafigining buzilishiga yo‘l qo‘yilmaydi. Favqulotda hollarda texnik vositalar to‘xtab qolishi yoki tabiiy ofatlar natijasida poyezdlar harakati grafigi buzilsa, “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ xodimlari kechikib kelayotgan yo‘lovchi va yuk poyezdlarini grafikka kiritish va ularning xavfsiz harakatlanishini ta‘minlash uchun tezkor chora-tadbirlar ko‘rishi kerak.

1.2 Poyezdlar quyidagilarga bo‘linadi:

A. Navbatdan tashqari poyezdlar – normal harakatni tiklash va yong‘inni o‘chirish uchun tayinlanadigan tiklash, o‘t o‘chirish poyezdlari, qor tozalagichlar, vagonsiz lokomotivlar, avtomatrisalar, olib qo‘yilmaydigan drezinalar.

B. Navbatdagi – ustivorlik tartibi bo‘yicha:

o‘ta tezyurar yo‘lovchi poyezdlar;

tezyurar yo‘lovchi poyezdlar;

boshqa nomdagi yo‘lovchi poyezdlar;

pochta-bagaj, harbiy, yuk-yo‘lovchi, odam tashish tezlashtirilgan yuk poyezdlari;

yuk (o‘tib ketuvchi, uchastka, terma, olib chiqib ketuvchi, uzatuvchi), xo‘jalik poyezdlar va vagonsiz lokomotivlar.

V. Alohida talablar asosida tayinlanadigan poyezdlar, ularning tartibi tayinlash vaqtida belgilanadi.

1.3 Quyidagilar stansiya chegaralari hisoblanadi:

bir yo‘lli uchastkalarda – kirish svetoforlari;

ikki yo‘lli uchastkalarda har bir asosiy yo‘lga alohida bir tarafdin - kirish svetofori, ikkinchi tarafdin-so‘nggi chiqish strelka o‘tkazgichdan keyin kamida 50 m masofada o‘rnatilgan “Stansiya chegarasi” yozuvli signal belgisi.

Ikki taraflama avtoblokirovkalar bilan jihozlangan, shuningdek, noto‘g‘ri yo‘ldan poyezdlarni qabul qilish uchun kirish svetoforlari o‘rnatilgan ikki yo‘lli uchastkalarda har bir alohida asosiy yo‘l uchun kirish svetoforlari stansiya chegarasi hisoblanadi.

1.4 Manyovr harakatlarida strelkalarni o‘tkazish manyovrlarga rahbarlik qilayotgan shaxsning farmoyishiga binoan signalchilar yoki strelka postining navbatchilari tomonidan amalga oshiriladi.

Elektr markazlashtirish mavjud stansiyalardagi manyovr harakatlarida strelkalar stansiya navbatchisi yoki markazlashtirish posti operatori tomonidan o'tkaziladi. Strelkalar markaziy boshqaruvdan mahalliyisiga berilganda, shuningdek, strelka posti navbatchilari xizmat ko'rsatmaydigan markazlashtirilgan strelkalarda manyovrlar amalga oshirilganda tuzish yoki lokomotiv brigadalarining xodimlari, konduktorlar, park navbatchilari, stansiya navbatchilari, stansiya boshlig'i, yuk va bagajni qabul qilib-topshiruvchilar, lokomotiv, vagon depolarining xodimlari va boshqalarga strelkalarni o'tkazishga ruxsat beriladi. Shunday strelkalarning raqami ko'rsatilgan holda stansiyalarning, hamda manyovrlar paytida ushbu strelkalarni o'tkazishga ruxsat berilgan xodimlarning ro'yxati va strelkalarni o'tkazish tartibi "O'zbekiston temir yo'llari" AJ mintaqaviy temir yo'l uzeli boshlig'i tomonidan o'rnatiladi.

Markazlashtirilgan strelkani o'tkazishdan oldin unga xizmat ko'rsatuvchi xodim poyezdlar harakati va manyovr ishlari bo'yicha Yo'riqnomada belgilangan tartibga muvofiq strelkali o'tkazgich harakat tarkibi bilan band etilmaganligiga ishonch hosil qilishi shart.

1.5 Stansiya yo'llaridagi manyovrlar faqat bir xodim, ya'ni stansiya navbatchisi, manyovrlar dispetcheri, saralash tepaligi yoki park navbatchisi, dispetcherlik markazlashtirish bilan jihozlangan uchastkalarda esa - poyezd dispetcherining ko'rsatmasiga binoan amalga oshirilishi shart. Manyovrlarni boshqarish bo'yicha vazifalarning taqsimlanishi stansiyaning texnikaviy-boshqaruv aktida ko'rsatiladi.

1.6 Manyovrlar quyida keltirilgandan ortiq bo'lmagan tezlikda amalga oshiriladi:

- 60 km/soat - bo'sh yo'llardan alohida lokomotivlar va ortiga avtotormozlari ishga tushirilgan va sinalgan vagonlar ulangan lokomotivlar harakatlanganda;

- 40 km/soat - bo'sh yo'llardan ortiga vagonlar ulangan lokomotivlar harakatlanganda;

- 25 km/soat - bo'sh yo'llardan vagonlarni oldiga ulab, shuningdek, tiklash va o't o'chirish poyezdlari harakatlanganda;

- 15 km/soat - odamlar bilan band bo'lgan, shuningdek, 4-, 5- va 6-darajali yon va pastki nogabarit yuklar ortilgan vagonlar harakatlanganda;

5 km/soat - manyovrlar turtkilar bilan amalga oshirilganda, tepacha osti parkida vagonlarning bir ulanmasi ikkinchi ulanmaga yaqinlashganida;

3 km/soat - lokomotiv (vagonlar bilan yoki yakka) vagonlarga yaqinlashganda.

Harakat tarkibining vagon tarozisida harakat tezligi, tarozining tuzilishiga bog'liq ravishda, stansiyaning texnikaviy-boshqaruv aktida belgilanadi.

Saralash tepachalarida tepacha svetoforlarining turli signallarida vagonlarni tarqatish tezligi, shuningdek, harakat tarkibining xavfsiz harakati va butligini ta'minlaydigan shartlar, tepachalarning texnikaviy jihozlanganligi va mahalliy sharoitlardan kelib chiqib, "O'zbekiston temir yo'llari" AJ boshqaruvi raisi tomonidan o'rnatiladi.

Yuklar, refrijerator vagonlar va seksiyalarni tashish qoidalariga asosan alohida toifadagi yuklar ortilgan vagonlar turtki bilan manyovr qilish va saralash tepachalaridan tarqatish, poyezdlar harakati va manyovr ishlari bo'yicha Yo'riqnomada belgilangan tartibga muvofiq, o'ta ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilishi lozim.

1.7 Yuklarni tashish yo'riqnomasiga muvofiq o'ta ehtiyotkorlikni talab etuvchi alohida toifadagi yuklar ortilgan vagonlar, manyovrlar bajarilayotgan paytda qattiq yonilg'ida ishlaydigan parovozdan kamida bitta xavfsiz yuk yoki bo'sh vagon bilan to'silgan bo'lishi lozim.

Xavfli yuki bo'lgan vagonlar hamda suyultirilgan gazli sisternalar stansiyalarda poyezdlardan alohida turganlarida, saralash parklari yo'llarida to'planayotganlari bundan istisno, maxsus yo'llarda joylashtirilishi lozim. Bunday vagonlar ulangan, ketib qolmasligi uchun mahkamlangan hamda ko'chma to'xtash signallari bilan to'silgan bo'lishi kerak.

Bunday vagonlar turgan yo‘lga olib boruvchi strelkalar ushbu yo‘lga kirishga imkon bermaydigan qilib o‘rnatiladi.

Xavfli yuki bo‘lgan vagonlar hamda quyultirilgan gazli sisternalar saralash parklarining yo‘llarida to‘planayotganda, poyezdlar harakati va manyovr ishlari bo‘yicha Yo‘riqnomada belgilangan alohida ehtiyot choralari ko‘rilishi shart.

1.8 Manyovr qilayotgan lokomotivning harakatini faqat bir xodim - ularning to‘g‘ri bajarilishi uchun mas‘ul bo‘lgan manyovrlar rahbari (poyezdlar tuzuvchi) boshqarishi shart.

Manyovrlar rahbarining majburiyatlari:

- manyovr ishlariga berilgan topshiriqlarni aniq va o‘z vaqtida bajarish;
- kelgusidagi manyovr ishlarini bajarishning rejasi va usullari bilan tanishtirish asosida manyovr ishlarida ishtirok etayotgan xodimlarning to‘g‘ri joylashtirilishi va harakatlarining muvofiqligini ta‘minlash;

- poyezdlarni ushbu Qoidalar, “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ ning tegishli yo‘riqnomalari va ko‘rsatmalariga aniq amal qilgan holda tuzish;

- manyovr ishlarini, harakat xavfsizligi, manyovrlarda band bo‘lgan xodimlarning shaxsiy xavfsizligi, harakat tarkibi va yuklarning butligini ta‘min etib tashkillashtirish. Odamlari bor, nogabarit va xavfli yuklar ortilgan vagonlar bilan manyovrlarni o‘ta ehtiyotkorlik bilan amalga oshirish.

Stansiyalarda yo‘llar yo‘llarning rivojlanganligi, manyovr ishlarining xususiyati va hajmiga bog‘liq ravishda, manyovr hududlariga bo‘linadi.

Oraliq stansiyalarda manyovr ishlari bosh konduktor yoki uning vazifasini bajarayotgan xodimning rahbarligi ostida amalga oshirilishi mumkin.

Tuzish brigadasi yoki bosh konduktor xizmat ko‘rsatmayotgan lokomotivning manyovr harakatlariga ushbu hududda manyovrlarni amalga oshirishga xuquqi bo‘lgan xodim yoki uning ko‘rsatmasi bo‘yicha signalchi (strelka posti navbatchisi) rahbarlik qiladi.

Maxsus harakat tarkibining stansiya yo‘llaridagi manyovr harakatlari poyezdlar harakati va manyovr ishlari bo‘yicha Yo‘riqnomaga muvofiq amalga oshiriladi.

1.9 Quyidagilarni poyezdlarga ulash taqiqlanadi:

nosozi vagonlar;

harakat xavfsizligiga xavf tug‘diruvchi va holati tashilayotgan yuklarning butligini ta‘minlamaydigan vagonlar;

me‘yorida ortiq yuk ortilgan vagonlar;

ochiq harakat tarkibida yuklarni ortish va maxkamlashning texnikaviy talablarini buzib yuklangan platforma va yarim vagonlar;

kuzovning qiyshayishiga yoki vagonning rama va kuzovini harakat qismlariga urilishiga olib keluvchi o‘tirib qolgan resorli, shuningdek, tom qismlarining uzilib ketishi xavfi bo‘lgan nosoz tomli vagonlar;

relslardan tushgan yoki halokatga uchragan poyezdda bo‘lgan vagonlar toki ko‘rikdan o‘tkazilib, harakatga yaroqli deb tan olinguncha;

belgilangan ta‘mir turlari bajarilganligiga to‘g‘risida yozuvi bo‘lmagan vagonlar, ammo maxsus hujjatlar bo‘yicha o‘ziyurar yuk sifatida harakatlanayotgan vagonlar bundan mustasno;

yurishi uchun maxsus ko‘rsatmalar berilmagan holda nogabarit yukli platformalar, transportyorlar va yarim vagonlar;

bortlari yopilmagan platformalar (“O‘zbekiston temir yo‘llari” AJ ning maxsus yo‘riqnomalarida ko‘rsatilgan holatlar bundan mustasno), bunkerlari mahkamlanmagan vagonlar, yuqori va pastki yuklash-tushirish kopqoqlari ochiq sisternalar, xopperlar, don tashiydigan, sement tashiydigan va shu kabi harakat tarkiblari;

eshiklari va lyuklari ochiq yoki lyuklari yopish mexanizmining bir qulfiga o'tkazilgan yarim vagonlar;

eshiklari ochiq va eshik qulfi bilan berkilmagan yuksiz yopiq vagonlar, neftebitum tashishga mo'ljallangan va g'ildirak juftlari aylanish doirasi bo'ylab bitumdan tozalanmagan yuksiz yopiq vagonlar.

1.10 Odamlar ketayotgan poyezdlarga portlovchi yuk ortilgan vagonlarni va kislotalar, suyultirilgan gaz va tez o't oluvchi (3-klass) suyuqliklar ortilgan sisternalarni, shuningdek, suyultirilgan gazdan bo'shatilgan sisternalarni ulash taqiqlanadi.

Razryadli yuk ortilgan vagonlarni O'zbekiston Respublikasi hududida odamlar ketayotgan xarbiy poyezdlarga ulash tartibi "O'zbekiston temir yo'llari" AJ ning maxsus nizomlari bilan o'rnatiladi.

1.11 Nosoz tormoz boshmoqlaridan (old qismi yorilgan, tag qismi tob tashlab qiyshaygan va b.) foydalanish taqiqlanadi.

Tormoz boshmoqlari (ko'z yaxshi ilg'aydigan rangga) bo'yalishi, belgilangan tamg'aga ega bo'lishi va yo'llar oralig'ida va stellajlarda maxsus javonlarda saqlanishi lozim.

2.Vagon xo'jaligi:

2.1 Har bir g'ildirak juftligi Harakat tarkibining g'ildirak juftliklarini ko'rikdan o'tkazish, ularni tekshirish, ta'mirlash va tuzish yo'riqnomasi belgilangan talablarga javob berishi hamda o'qida g'ildirak juftligi tuzilgan va to'liq tekshirilgan joyi, vaqti xaqida aniq belgilar, shuningdek, tuzilish vaqtida uni qabul qilish xaqida tamg'aga ega bo'lishi kerak.

Belgi va tamg'alar belgi markirovka qoidalarida ko'zda tutilgan joylarga qo'yiladi.

G'ildirak juftliklari belgilangan tartibda harakat tarkibi ostida ko'rikdan o'tishi, oddiy va to'liq tekshirishdan o'tishi, qo'yilayotgan vaqtda esa tegishli jurnal va pasportlarda qayd qilinishi kerak.

2.2 G'ildirak juftligi o'qining biron-bir qismida yoki g'ildirak aylanasi, diski va stupitsasida darzi bo'lgan, g'ildirak juftligi grebenida uchli nakat mavjud bo'lgan harakat tarkibining foydalanishga topshirilishi va poyezdlarda harakatlanishi taqiqlanadi. Shuningdek, harakat tarkibi bilan yo'lning o'zaro normal munosabatini buzuvchi g'ildirak juftliklarining quyidagi edirilishi va nosozliklarida harakatlanish man etiladi:

a) 120 km/soat dan 140 km/soat gacha bo'lgan harakat tezliklarida:

lokomotiv, motorvagon harakat tarkibi, yo'lovchi vagonlarida g'ildirash aylanasi bo'ylab prokat 5 mm dan ko'p bo'lsa;

lokomotivlarda balandligi 30 mm bo'lgan greben cho'qqisidan 20 mm masofada o'lchanadigan, harakat tarkibida esa 28 mm balandlikdagi greben cho'qqisidan 18 mm masofada o'lchanadigan grebenning kengligi 33 mm dan katta va 28 mm dan kichik bo'lganida;

b) 120 km/soat gacha bo'lgan harakat tezligida:

lokomotivlarda, shuningdek, motorvagon harakat tarkibi va uzoq masofalarga qatnovchi poyezdlarning yo'lovchi vagonlarida g'ildirash aylanasi bo'ylab prokat 7 mm dan ko'p bo'lsa, mahalliy va shahar tashqarisiga qatnovchi poyezdlarning motorvagon harakat tarkibi va yo'lovchi vagonlarda 8 mm dan ko'p bo'lsa, refrejerator va yuk vagonlarida 9 mm dan ko'p bo'lsa;

lokomotivlarda balandligi 30 mm bo'lgan greben cho'qqisidan 20 mm masofada o'lchanganida, harakat tarkibida esa 28 mm balandlikdagi greben cho'qqisidan 18 mm masofada o'lchanganida greben kengligi 33 mm dan katta va 25 mm dan kichik bo'lganida;

v) maxsus shablon bilan o'lchanadigan 18 mm dan baland bo'lgan grebenning vertikal kesimi;

g) lokomotiv, motorvagon harakat tarkibi va rolik buksa podshipnikli vagonlarda g'ildirash yuzasidagi polzun 1 mm dan oshsa, sirpanish podshipnikli vagon va tenderlarda 2 mm dan ko'p bo'lsa.

Motorvagon harakat tarkibining motor vagonidan yoki rolik buksa podshipnikli tenderdan tashqari, yo'nalish bo'ylab ketayotgan vagonida 1 mm dan katta, lekin 2 mm dan kichik chuqurlikdagi polzun aniqlanganida, bunday vagon (tender)ni poyezddan ajratmagan holda (yo'lovchi poyezdi - 100 km/soat dan, yuk poyezdi - 70 km/soat dan oshmagan tezlik bilan) g'ildirak juftlarini almashtirish uchun vositalari bo'lgan eng yaqin texnik xizmat ko'rsatish punktiga olib borish mumkin.

Motorvagon harakat tarkibining motor vagonidan tashqari, vagonlarda polzunning kattaligi 2 dan 6 mm gacha, lokomotiv va motorvagon harakat tarkibining motor vagonida 1 dan 2 mm gacha bo'lganida eng yaqin stansiyagacha 15 km/soat tezlik bilan harakatlanishga ruxsat beriladi. Agar polzun, motorvagon harakat tarkibining motor vagonidan tashqari, vagonlarda 6 dan 12 mm gacha, lokomotiv va motorvagon harakat tarkibining motor vagonida 2 dan 4 mm gacha bo'lsa, 10 km/soat tezlik bilan harakatlanishga ruxsat beriladi. Eng yaqin stansiyada g'ildirak jufti almashtirilishi kerak. Vagon va tenderda polzun 12 mm dan, motorvagon harakat tarkibining motor vagonida va lokomotivlarda 4 mm dan oshsa, g'ildirak juftini osib qo'yib yoki aylantirish imkoniyatisiz sharti bilan 10 km/soat tezlikda harakatlanishiga ruxsat beriladi.

Bunda lokomotiv poyezddan ajartilgan bo'lishi, ishdan chiqqan g'ildirak juftligining tormoz silindlari va tortish elektr dvigateli (elektr dvigatellar guruhi) o'chirilgan bo'lishi kerak.

Yuk vagonlarining yo'lovchi poyezdlarga ulanishida g'ildirak jufti me'yorlari yo'lovchi poyezdlar uchun belgilangan me'yor talablariga javob berishi kerak.

2.3 Harakat tarkibi avtomatik tormozlar bilan, yo'lovchi vagonlar va lokomotivlar, bundan tashqari, elektr pnevmatik tormozlar bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

Harakat tarkibining avtomatik tormozlari "O'zbekiston temir yo'llari" AJ belgilagan me'yorlarda saqlanishi, foydalanishning turli hil sharoitlarida boshqarilishi va ishonchli ishlashi, silliq to'xtashni ta'minlashi, shuningdek, havo uzatish magistralining yorilishi yoki uzilishida va stop-kranning ochilishida poyezd to'xtashini ta'minlashi kerak.

Harakat tarkibining avtomatik va elektr pnevmatik tormozlari, "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tasdiqlagan hisob ma'lumotlariga ko'ra aniqlangan tormoz yo'lidan katta bo'lmagan masofada shoshilinch to'xtashda poyezd to'xtashiga kafolat bera oladigan tormoz bosish kuchini ta'minlashi kerak.

2.4 Harakat tarkibi avtotirkama bilan jihozlangan bo'lishi kerak.

Avtotirkama o'qining rels kallaklari tepa sathidan balandligi quyidagicha bo'ladi:

Lokomotivlarda, bo'sh yuk va yo'lovchi vagonlarda ko'pi bilan.....	1080 mm
Lokomotivlarda va ichida odamlari bo'lgan yo'lovchi vagonlarda kamida	980 mm
Yuk vagonlarida (yuklanganida) kamida	950 mm

Ta'mirdan chiqayotgan harakat tarkibi uchun avtotirkama o'qining rels kallaklari tepa sathidan balandligi "O'zbekiston temir yo'llari" AJ yo'riqnomasi bilan o'rnatiladi va foydalanishda (eng ko'p emirilish va yuklanishlarda) me'yorlarga rioya qilishni ta'minlashi kerak.

Avtotirkama bo'ylama o'qlari orasidagi balandlik bo'yicha farq:

Yuk poyezdida	100 mm
Yuk poyezdining lokomotivi va birinchi yuklangan vagon orasida	110 mm

120 km/soat gacha tezlik bilan harakatlanayotgan yo'lovchi poyezdida	70 mm
120-140 km/soat tezlik bilan harakatlanayotgan yo'lovchi poyezdida	50 mm
Yo'lovchi poyezdining lokomotivi va birinchi vagoni orasida	100 mm dan oshmasligi kerak.

Yo'lovchi vagonlarning avtotirkamasi vertikal ko'chish cheklagichlariga ega bo'lishi kerak.

2.5 Vagonlarga texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash ishlari texnik xizmat ko'rsatish punktlarida, vagon depolarida va zavodlarda amalga oshiriladi.

Texnik xizmat ko'rsatishda quyidagilar tekshiriladi:

uzel va detallarning ahvoli va emirilishi hamda ularning belgilangan o'lchamlarga mosligi;

tormoz uskunalari va avtotirkama qurilmalarining ish faoliyati;

yurgizish qismlari (aravachalar) ning ahvoli va sozligi. SNII-DVZ turidagi xopper-doзаторlarni hisobga olgan holda to'rt o'qli vagonlarning barcha turlari va aravachalarning ikki tarafdagi skolzunlar orasidagi jami minimal tirqish ko'pi bilan 20 mm va kamida 4 mm bo'lishi kerak. Bundan istisno tariqasida ko'mir, issiq aglomerat, apatit tashish uchun mo'ljallangan xopperlar, SNII-2, SNII-3 xopper-doзаторlari, VS-50 dumpkarlarida tirqish ko'pi bilan 12 mm va kamida 6 mm, VS-80, VS-82, VS-85 dumpkarlarida esa ko'pi bilan 20 mm va kamida 12 mm bo'lishi kerak;

sakkiz o'qli sisternaning bir uchida ikki tarafdagi biriktiruvchi va shkvorenli to'sinlarning skolzunlari orasidagi tirqish hammasi bo'lib 4 dan 15 mm gacha bo'lishi kerak;

tashilayotgan yuklarning butligiga kafolat beruvchi sisterna kuzovi va qozonlarining sozligi;

o'tish maydonchalari, maxsus zinacha va tutqichlarning sozligi;

harakat tarkibi detal va uskunalarining yo'lga tushib qolishidan saqlovchi qurilmalarning mavjudligi va sozligi.

Nosoz vagonlar va texnik xizmatga taqdim etilmagan vagonlarga yuk ortish va odamlarni joylashtirish man etiladi. Ularning yaroqli ekanligi xaqida yozuv maxsus jurnalda qayd etilishi kerak

Texnikaviy xizmat ko'rsatish punktlari bo'lmagan stansiyalarda yuklash uchun uzatilayotgan bo'sh vagonlar, shuningdek, bunday stansiyalarda ikkilangan operatsiyalar uchun ishlatish ko'zda tutilgan yuk ortilgan vagonlar ko'rikdan o'tishi, kerak hollarda yuk ortish stansiyasi oldida joylashgan eng yaqin texnik xizmat ko'rsatish punktida ta'mirdan o'tkazilishi kerak.

Vagonlarni texnik xizmat ko'rsatishga yuborish va ularning yaroqliligi xaqida bildirish tartibi "O'zbekiston temir yo'llari" AJ boshqaruvi raisi tomonidan o'rnatiladi.

3.Lokomotiv xo'jaligi:

3.1 Harakat tarkibi o'z vaqtida ta'mirlashning rejayiy-ogohlantirish turlaridan, texnik xizmatlardan o'tishi va uning to'xtovsiz ishlashini, harakat xavfsizligi, mehnat muhofazasi talablarini bajarishni ta'minlovchi foydalanishdagi soz holatda saqlanishi kerak.

Harakat tarkibida nosozliklar paydo bo'lishining oldini olish va uning xizmat qilish muddatlarini ta'minlash, harakat tarkibiga xizmat ko'rsatuvchi va ta'mirlovchi shaxslar ishida asosiy vazifa bo'lishi kerak. SMV aravachalaridagi yo'lovchi vagonlar peozdlarda ko'pi bilan 120 km/soat tezlikda harakat qilishi mumkin.

Yo'lovchi poyezdlarda 140 km/soat dan ortiq tezlik bilan harakatlanuvchi harakat tarkibiga bo'lgan qo'shimcha talablar "O'zbekiston temir yo'llari" AJ ning tegishli yo'riqnomasi bilan o'rnatiladi.

3.2 Harakat tarkibining har bir birligi quyidagi aniq farqlash belgi va yozuvlarga ega bo'lishi kerak: Davlat gerbi (lokomotiv va yo'lovchi vagonlarda, yuk vagonlarida "O'zbekiston temir yo'llari" AJ belgisi), kompaniya initsiallari (vagonlardan tashqari), nomer (yo'lovchi vagonlar uchun vagon biriktirilgan yo'lning kodini o'z ichiga oladi), qurilgan vaqti va joyi ko'rsatilgan ishlab chiqaruvchi zavod yozuvi, belgilangan ta'mir turlari amalga oshirilgan joy va sana, tara og'irligi (lokomotivlardan tashqari). Bundan tashqari, quyidagi yozuvlar bo'lishi kerak: lokomotiv va motorvagon harakat tarkiblarida – konstruksion tezligi, seriyasi, u biriktirilgan depo nomi, rezervuar, nazorat moslamalari va qozonlarning tekshirib ko'rilgani xaqida yozuvlar: yo'lovchi vagonlar va motorvagon harakat tarkibida – joylar soni; yuk vagonlarida – yuk ko'tarish qobiliyati.

Harakat tarkibida boshqa yozuvlar va belgilar "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

3.3 Lokomotiv va motorvagon harakat tarkibi radiostansiya, "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tomonidan belgilangan ko'rsatmalarni qayd qiluvchi tezlik o'lchagich, avtomatik lokomotiv signalizatsiyasi, shuningdek "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tomonidan belgilangan tartib va ro'yxatga binoan boshqa xavfsizlik qurilmalari bilan jihozlanishi kerak.

Yo'lovchi lokomotivlar elektr pnevmatik tormozni boshqarish qurilmalari bilan, yuk poyezdlari lokomotivlari esa tormoz magistrali butligi nazorati qurilmasi bilan jihozlanishi kerak.

Bir mashinist bilan boshqarilganda poyezd lokomotivlari "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tomonidan tasdiqlangan quyidagi vosita va qurilmalar bilan jihozlanishi kerak:

poyezd tormozlanishini avtomatik boshqaruv tizimi yoki xavfsizlik lokomotiv kompleks qurilmasi bilan, shuningdek, mashinist hushyorligini nazorati tizimi bilan jihozlanishi kerak;

orqa ko'rinish oynaklari bilan;

teplovozlar – o't o'chirish tizimi bilan;

tormoz blokirovkasi bilan.

Motorvagon poyezdlari o'tish svetoforlari, pereezd va stansiyalarga yaqinlashganda nutq axboroti tizimi va harakat tezligini nazorat qilishni ta'minlovchi avtomatik yurish tizimi bilan, "yo'lovchi-mashinist" aloqasi, eshiklar berkilishi nazorati signalizatsiyasi, o't o'chirish avtomatik signalizatsiyasi bilan jihozlanadi.

Manyovr lokomotivlari mashinist kabinasidan vagonlarni ajratuvchi qurilmalar bilan, bir mashinist xizmat ko'rsatadigan lokomotivlar esa, bundan tashqari ikkinchi boshqaruv pulti, orqa ko'rinish oynaklari va mashinistning lokomotivni boshqarish qobiliyatini to'satdan yo'qotgan vaqtda avtomatik to'xtash qurilmalari bilan jihozlanishi kerak.

3.4 Harakat xavfsizligiga xavf tug'diruvchi nosozliklari bo'lgan harakat tarkibini foydalanishga chiqarish va poyezdlarda harakatlanishga yo'l qo'yish, shuningdek, tashilayotgan yuklarning butligini ta'minlay olmaydigan yuk vagonlarini poyezdlarga qo'shish man etiladi.

Elektr pnevmatik tormoz, isitish, elektr uskunalar, ventilyatsiyada nosozliklari bo'lgan va yo'lovchilar tashishning me'yordagi sharoitini buzuvchi boshqa nosozliklari bo'lgan yo'lovchi vagonlarni, shuningdek, yo'lovchi poyezd boshlig'i (mexanik-brigadir) ning mashinist bilan UQT-diapozonli radioaloqasi nosoz bo'lgan radiokupeli (shtab) yo'lovchi vagonlarni poyezdga qo'shish taqiqlanadi.

Harakat tarkibining texnik ahvoliga bo'lgan talablar, shuningdek, unga xizmat ko'rsatish va ta'mirlash tartibi "O'zbekiston temir yo'llari" AJ boshqaruvi raisi tomonidan o'rnatiladi.

3.5 Lokomotivlar va motorvagon harakat tarkiblarining texnik holati tizimli ravishda lokomotiv brigadalari yordamida texnik xizmat ko'rsatish punktlarida va zamonaviy tashhis vositalari bilan jihozlangan asosiy depolarda kompleks va maxsus brigadalar tomonidan tekshirilishi, shuningdek, depo, mintaqaviy temir yo'l uzeli, "O'zbekiston temir yo'llari" AJ lokomotivlardan foydalanish boshqarmasi rahbariyatlari tomonidan davriy nazorat qilinishi kerak.

Texnik xizmat ko'rsatishda quyidagilar tekshiriladi:

qurilma, uzeli va detallarning holati va edirilishi hamda ularning belgilangan o'lchamlarga mos kelishi;

xavfsizlik qurilmalari, tormoz uskunalari va avtotirkama qurilmalari, nazorat, o'lchash va signal asboblari, elektr zanjirlarining texnik soz holati.

Quyidagi nosozliklardan bittasi bo'lganida ham, lokomotiv va motorvagon harakat tarkibini foydalanishga chiqarish man etiladi:

ovoz signalini uzatuvchi moslamaning nosozligi;

pnevmatik, elektrpnevmatik, qo'l tormozlari yoki kompressorlarning nosozligi;

tortish elektr dvigatelining bittasi o'chganida yoki nosozligida;

harakatlanish keltirmasining nosozligi;

dizel sovutgichi ventilyatori, tortish elektr dvigateli, to'g'rilash moslamasining nosozligi;

avtostop, avtomatik lokomotiv signalizatsiya yoki mashinist hushyorligini tekshirish qurilmasining nosozligi;

tezlik o'lchagich va qayd qilish qurilmasining nosozligi;

poyezd va manyovr radio aloqa qurilmalarining nosozligi;

avtotirkama qurilmalarining nosozligi;

qum berish tizimining nosozligi;

projektor, bufer chirog'i, yoritish, nazorat qilish yoki o'lchash moslamasining nosozligi;

xomut, resor osma yoki resora o'zak listidagi darz ketish, resor listining sinishi;

buxsa korpusidagi darz;

buxsa yoki motor-o'qli podshipnik nosozligi;

konstruksiyada ko'zda tutilgan yo'llarga detal tushishidan himoyalovchi qurilmaning yo'qligi yoki nosozligi;

tortuvchi tishli uzatmaning bitta tishining darz ketishi yoki sinishi;

moyninning sizib chiqishiga olib keluvchi tishli uzatma kojuxining nosozligi;

yuqori voltli kameraning himoya blokirovkasi nosozligi;

pantografning nosozligi;

o't o'chirish vositalarining nosozligi;

qisqa tutashuv toklari va kuchlanishning ortib ketishidan himoyalovchi qurilmalar, dizelning avariya to'xtashi qurilmalarining nosozligi;

dizelda taqillash va begona shovqinning paydo bo'lishi;

ta'minlash moslamasi, muhofazalovchi klapan, suv ko'rsatish moslamasidagi nosozliklar;

elektr uskunalarida muhofazalovchi kojuxlarning yo'qligi, akkumulyator batareyalari nosozliklari.

3.6 Lokomotivlar va motorvagon harakat tarkibi yilda ikki marta (bahorda va kuzda) "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tomonidan belgilangan tartibda komissiya ko'rigidan o'tishi kerak.

3.7 Lokomotiv va motorvagon harakat tarkibida o'rnatilgan manometr va muhofaza klapanlari plombalangan bo'lishi, parovoz qozonlaridagi nazorat tiqinlarida esa tamg'alar bo'lishi kerak. Elektrovoz va teplovozlarda elektrenergiya va yonilg'i sarflanishini qayd qiluvchi apparat va moslamalar ham plombalanishi kerak.

Elektrovoz, teplovoz va motorvagon harakat tarkibidagi elektr muhofaza qurilmalari, yong'in o'chirish vositalari, yong'in signalizatsiyasi va avtomatikasi, lokomotivlar va motorvagon harakat tarkibidagi manometrlar, muhofaza klapanlari, havo rezervuarlari belgilangan muddatlarda sinovdan va tekshiruvdan o'tishi kerak.

4.Yo'l xo'jaligi:

4.1 Asosiy va stansiya yo'llari, shuningdek temir yo'lga tegishli shahobcha yo'llarning reja va profili davriy uskunaviy tekshiruvdan o'tishi kerak.

Yo'llarning reja va profilini uskunaviy tekshirish, tegishli texnik hujjatlarni tayyorlash, shuningdek, stansiyalarning masshtab va sxematik rejalarini tuzish bo'yicha ishlarni tashkil etish bu ishlarni bajarish uchun loyihalash institutlari, loyihalash-qidirish va loyihalash-smeta guruhlarini jalb etgan holda «O'zbekiston temir yo'llari» AJ yo'l xo'jaligi boshqarmasiga yuklatiladi.

Yo'l distansiyalarida quyidagilar bo'lishi kerak:

distansiyada mavjud bo'lgan yo'l xo'jaligining barcha inshoot va qurilmalarining chizma va ta'riflari, shuningdek tegishli standart va me'yorlar;

stansiyalarning masshtab va sxematik rejalarini, barcha asosiy va stansiya yo'llarining, saralash tepachalari, shuningdek, «O'zbekiston temir yo'llari» AJ lokomotivlari harakatlanuvchi shahobcha yo'llarining bo'ylama profillari.

Saralash, uchastka va yuk stansiyalaridagi saralash tepachalarining, tortib chiqish yo'li va tepacha yoni yo'llarining bo'ylama profillari kamida uch yilda bir marta, stansiya yo'llarining qolgan qismida profil kamida 10 yilda bir marta tekshiriladi. Peregonlardagi asosiy yo'llarning bo'ylama profili yo'llarning tub va o'rta ta'miri davrida tekshiriladi. Tekshiruv natijalariga ko'ra profilni to'g'irlash bo'yicha ishlarni bajarishning aniq muddatlari o'rnatiladi. Reja va profilning o'zgarishiga olib keluvchi ishlar va yo'l rekonstruksiyasi amalga oshirilayotgan uchastkalar ish bajaruvchilar tomonidan ishlar tugagandan keyin tekshirilib, tegishli hujjatlar yo'l distansiyasiga, stansiyalarda esa stansiya boshlig'iga ham taqdim etiladi.

Stansiya hududida yangi ob'ektlarni qurishda, kengaytirish yoki boshqa erga ko'chirishda bu ishni bajaruvchi har qanday tashkilot ob'ektni amaldagi stansiya taraqqiyotiga birlashtirilishini belgilovchi ijro hujjatini zudlik bilan yo'l distansiyasi boshlig'i va stansiya boshlig'iga topshirishi kerak.

4.2 To'g'ri uchastkalarda hamda 350 m va undan katta radiusli egrilarda temir iz kallaklarining ichki chegaralarida o'lchanadigan temir izlar eni nominal o'lchami 1520 mm bo'ladi. Bundan keskinroq egrilarda temir izlar eni quyidagicha bo'lishi kerak:

349 dan 300 m gacha radiusda - 1530 mm

shu jumladan, temir beton shpallarda - 1520 mm

299 m va undan kam radiusda - 1535 mm

Temir yo'l liniyalari uchastkalarida va rels-shpal panjaralari kompleks almashtirilmagan yo'llarning to'g'ri yo'l va 650 m dan katta radiusli egri uchastka yo'llarida temir izlar enining nominal o'lchami 1524 mm ga ruxsat berilgan. Shu bilan birga, bundan keskin egrilarda temir izlar eni quyidagicha qabul qilinadi:

650 dan 450 m gacha bo'lgan radiusda - 1530 mm

449 dan 350 m gacha bo'lgan radiusda - 1535 mm

349 m va undan kichik bo'lgan radiusda - 1540 mm

To'g'ri va egri uchastkalarda temir izlar eni o'lchamlaridagi bartaraf etilishi talab qilinmaydigan chetga og'ishlar torayish bo'yicha - 4 mm, kengayish bo'yicha +8 mm dan oshmasligi, 50 km/soat va undan kam harakat tezligi belgilangan uchastkalarda torayish bo'yicha - 4 mm, kengayish bo'yicha + 10 mm dan oshmasligi kerak.

Ko'rsatilgan o'lchamlardan chetga chiqishlarni bartaraf etish tartibi "O'zbekiston temir yo'llari" AJ belgilagan tartibda amalga oshiriladi.

Temir izlar enining 1512 mm dan kichik va 1548 mm dan katta kengligiga yo'l qo'yilmaydi.

1996 yildan avval yotqizilgan temir beton shpallardagi uloqsiz yo'ldan foydalanish tartibi "O'zbekiston temir yo'llari" AJ yo'l xo'jaligi boshqarmasi tomonidan o'rnatiladi.

4.3 Yo'l va inshootlarning holatini nazorat qilish uchun yo'llarda yo'l o'lchovchi vagonlar, defektoskop vagonlar, defektoskop aravachalar, defektoskop (nuqson tekshiruvchi) laboratoriyalar, ko'prik, er osti yo'li, yo'l tekshiruvchi, gabarit tekshiruvchi, sinov, ta'mirlash-tekshirish-g'ovvoslik stansiyalari qo'llanilishi kerak.

Asosiy yo'llarni yo'l yo'lovchi vagonlar bilan tekshirishning davriyligi "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tegishli yo'riqnomasi tomonidan o'rnatiladi, bunda 60 km/soat dan oshiq tezlikda harakatlanuvchi yo'lovchi poyezdlarning marshruti oyiga kamida ikki marta tekshirilishi kerak.

4.4 Quyidagi nosozliklarning bittasi bo'lgan taqdirda ham strelka o'tkazgichlaridan va berk kesishuvlardan foydalanish taqiqlanadi:

strelka ostryaklari va qo'zg'aluvchan o'zakli krestovinning tortish tirsaklaridan ajralishi;

to'mtoq krestovinning o'zagi va ostryak orasida birinchi tortish tirsagi qarshisida, uchli krestovina o'zagida esa o'zak tig'ida strelkaning yopiq holatida o'lchanadigan ostryakning rama relsidan, qo'zg'aluvchan o'zakli krestovinning usovikdan 4 mm va undan ko'p ortda qolishi;

o'rkach (greben) ning ostryakka yoki qo'zg'aluvchan o'zak ustiga chiqib qolish xavfini tug'diruvchi, ostryak yoki qo'zg'aluvchan o'zakning quyidagi uzunlikdagi edirilishi:

asosiy yo'llarda 200 mm va undan ortiq,

qabul qilish-jo'natish yo'llarida 300 mm va undan ortiq,

stansiyaning boshqa yo'llarida 400 mm va undan ortiq;

ostryak kallagining yoki qo'zg'aluvchan o'zakning ustki kengligi 50 mm va undan ortiq bo'lgan kesimida o'lchanadigan ostryakning rama relsi qarshisida yoki qo'zg'aluvchan o'zakning usovik qarshisida 2 mm va undan ortiq pasayishi;

krestovina o'zagining ishlovchi sathi va kontrrels kallagining ishlovchi sathi orasidagi masofa 1472 mm dan kam bo'lganida;

kontrrels kallagi va usovikning ishlovchi sathlari orasidagi masofa 1435 mm dan katta bo'lganida;

ostryak yoki rama relsining sinishi;

krestovina (o'zak, usovik yoki kontrrelsning) sinishi;

bir boltli vkladishda kontrrels boltining yoki ikki boltli vkladishda ikkala boltning uzilishi.

Rama relslari, ostryaklar, usoviklar va krestovina o'zaklarining vertikal edirilishi, edirilish me'yorlardan o'tib ketgan vaqtda, ulardan foydalanish tartibi «O'zbekiston temir yo'llari" AJ tegishli yo'riqnomasi bilan o'rnatiladi.

5. Elektr ta'minoti xo'jaligi:

5.1 Elektr ta'minoti qurilmalari quyidagilarni elektr bilan ishonchli ta'minlashi kerak:

talab qilinadigan harakat hajmlarida poyezdlarning belgilangan og'irlik me'yorlari, tezliklar, ular orasidagi intervallar bilan harakatlanishi uchun elektr harakat tarkibini;

I toifadagi elektr energiyasi iste'molchilari sifatida SSB, aloqa va hisoblash texnikasi qurilmalarini. "O'zbekiston temir yo'llari" AJ ruxsati bilan qayta qurish tugallanmasidan bu qurilmalarni II toifa bo'yicha elektr bilan ta'minlanishiga yo'l qo'yiladi;

"O'zbekiston temir yo'llari" AJ belgilagan toifaga ko'ra boshqa barcha temir yo'l transporti iste'molchilarini.

Avtomatik va yarim avtomatik blokirovkaning elektr ta'minoti manbasining akkumulyator zahirasi mavjudligida, u doim shay ahvolda bo'lishi va muqaddam 36 soat ichida elektr ta'minoti o'chirilmagan bo'lsa, SSB va temir yo'l kesishmasi signalizatsiyasining 8 soat ichida to'xtovsiz ishlashini ta'minlashi kerak.

Avtomatik va yarimavtomatik blokirovka elektr ta'minotining asosiy tizimidan zahiraviy tizimga o'tishi yoki teskarisi sodir bo'lishiga 1,3 sekunddan oshiq vaqt ketmasligi kerak.

Elektr bilan ta'minlashning ishonchli bo'lishi uchun elektr ta'minoti inshoot va qurilmalarining ahvoli davriy nazorat qilinishi, vagon laboratoriyalari, tashxis asboblari bilan ularni o'lchash ishlari va rejayiy ta'mir ishlari bajarilishi kerak.

5.2 Elektr harakat tarkibining pantografida kuchlanish darajasi o'zgaruvchan tokda 21 kV, doimiy tokda 2,7 kV dan kam bo'lmasligi va o'zgaruvchan tokda 29 kV, doimiy tokda 4 kV dan oshib ketmasligi kerak.

Ayrim uchastkalarda "O'zbekiston temir yo'llari" AJ ruxsati bilan o'zgaruvchan tokda 19 kV va doimiy tokda 2,4 kV dan kam bo'lmagan kuchlanish darajasiga ruxsat beriladi.

SSB qurilmalarida o'zgaruvchan tokning nominal kuchlanishi 110, 220 yoki 380 V bo'lishi kerak.

Nominal kuchlanishning ko'rsatilgan kattaliklardan chetga chiqishlar kamayish tomoniga ko'pi bilan 10%, ko'payish tomoniga ko'pi bilan 5% ga ruxsat eriladi.

5.3 Kontakt simi osma (подвеска) sining rels kallagining ustki sathidan balandligi peregon va stasiyalarda kamida 5750 mm, temir yo'l kesishmalarida kamida 6000 mm bo'lishi kerak.

Alohida holatlarda amaldagi liniyalarda bu masofa harakat tarkibinig turishi ko'zda tutilmagan stansiya yo'llarida joylashgan sun'iy inshootlar chegarasida, shuningdek, peregonlarda "O'zbekiston temir yo'llari" AJ ruxsati bilan o'zgaruvchan tok bilan elektlashtirilgan liniyalarda 5675 mm gacha va doimiy tokda – 5550 mm gacha kamaytirilishi mumkin.

Kontakt osmasining balandligi 6800 mm dan oshib ketmasligi kerak.

5.4 Kontakt tarmoq qismlaridan 5 m dan kam masofada joylashgan kuchlanish ostida kontakt tarmoq elementlari mahkamlanadigan barcha metall inshootlar (ko'priklar, ko'prik yo'llar, tayanchlar), temir beton tayanchlar, temir beton va metall bo'lmagan sun'iy qurilmalardagi kontakt tarmoqning mahkamlanish moslamalari, shuningdek, alohida turuvchi metall tuzilmalar (gidrokolonkalar, svetoforlar, ko'prik va ko'prik yo'llar elementlari va boshqalar) erga ulangan bo'lishi yoki inshoot va konstruksiyalarga yuqori kuchlanishning tushib qolishida muhofazalovchi o'chirish qurilmalari bilan jihozlanishi kerak.

Xavfli kuchlanishlar paydo bo'lishi mumkin bo'lgan o'zgaruvchan tok kontakt tarmog'i hududida joylashgan barcha metall inshootlar erga ulanishi kerak.

Elektrlashtirilgan yo‘llar ustida joylashgan ko‘prik yo‘llar va piyodalar ko‘prigida kuchlanish ostidagi tarmoq qismlaridan to‘sib qo‘yish uchun, odamlar o‘tadigan joyda muhofaza shitlari va to‘shamalar bo‘lishi kerak.

6.Aloqa va signallashtirish xo‘jaligi:

6.1 Signallar harakat xavfsizligini ta‘minlash, shuningdek, poyezdlar harakati va manyovr ishlarini aniq tashkil etish uchun xizmat qiladi.

Signal buyruq bo‘lib, so‘zsiz bajarilishi shart. Temir yo‘l transportining xodimlari signal talablarini bajarish uchun mavjud barcha vositalardan foydalanishlari lozim.

Yopiq svetofordan o‘tish taqiqlanadi.

Svetoforlarning (avtomatik blokirovka bilan jihozlanmagan uchastkalaridagi ogohlantiruvchi, to‘sovchi va takrorlovchi svetoforlar bundan mustasno) o‘chgan signal chiroqlari, ularning tushunarsiz ko‘rsatmalari, hamda boshqa asboblarning tushunarsiz signallar berishi to‘xtashni talab etadi.

Alohida ko‘zda tutilgan istisno hollarida yopiq (ko‘rsatmalari tushunarsiz yoki o‘chgan) svetofordan o‘tish ushbu Qoidalarda va poyezdlar harakati va manyovr ishlari bo‘yicha Yo‘riqnomada belgilangan tartibga muvofiq ruxsat etiladi.

6.2 Poyezdlar harakati bilan bog‘liq bo‘lgan signalizatsiyada quyidagi asosiy signal ranglari qo‘llanadi:

yashil – belgilangan tezlikda harakatlanishga ruxsat etuvchi;

sariq - harakatlanishga ruxsat etib, tezlikni kamaytirishni talab etuvchi;

qizil – to‘xtashni talab etuvchi.

Manyovr ishlaridagi signalizatsiyada, bundan tashqari, quyidagi ranglar qo‘llaniladi:

oydin-oq - manyovrlarga ruxsat etuvchi;

ko‘k – manyovrlarni taqiqlovchi.

Signallarni anglashga xalaqit beradigan va buzib ko‘rsatadigan bezak polotnolar, plakatlar, qizil, sariq va yashil rangdagi chiroqlarni o‘rnatish taqiqlanadi.

6.3 Yo‘lning to‘g‘ri uchastkalarida kirish, ogohlantirish, o‘tish, to‘sovchi va yo‘lni berkitish svetoforlarining qizil, sariq va yashil signal chiroqlari yaqinlashib kelayotgan poyezd lokomotivining boshqaruv kabinasidan kamida 1000 metr masofadan kechayu kunduz aniq-ravshan ko‘rinishi lozim.

Yo‘lning yegri uchastkalarida ushbu svetoforlarning ko‘rsatmalari hamda svetofordagi signal chiziqlar kamida 400 m masofadan aniq-ravshan ko‘rinishi lozim. Sathi o‘ta yegri-bugri joylarda (tog‘lar, chuqur daralar) yuqorida sanab o‘tilgan signallarning 400 m dan kamroq, ammo 200 m dan kam bo‘lmagan masofalarda ko‘rinishi ruxsat yetiladi.

Asosiy yo‘llardagi chiqish va marshrut svetoforlarining ko‘rsatmalari kamida 400 m masofadan, yon yo‘llarning chiqish va marshrut svetoforlari, shuningdek, taklif signallari va manyovr svetoforlarining ko‘rsatmalari kamida 200 m masofadan aniq-ravshan ko‘rinishi lozim.

6.4 Elektr markazlashtirish qurilmalari quyidagilarni ta‘minlashi kerak:

strelka va svetoforlarning o‘zaro tutashuvi;

strelka kesilishi nazoratini, mazkur marshrutni chegaralovchi svetoforni yopish bilan amalga oshirishni;

boshqaruv apparatida strelkalar holatini, strelka seksiyalari va yo‘l bandligini nazorat qilishni;

strelka va svetoforlarni marshrut yoki alohida boshqarish, manyovr svetoforlari ko‘rsatkichlari bo‘yicha manyovr harakatlarini amalga oshirish, kerak paytda strelkalarni mahalliy boshqaruvga o‘tkazish imkoniyatini.

6.5 Elektr markazlashtirish qurilmalari quyidagilarga yo‘l qo‘ymasligi kerak:
band yo‘lga belgilangan marshrutda kirish svetoforini ochish;
harakat tarkibi ostida strelkani o‘tkazish;
strelkalar kerakli holatga qo‘yilmaganda, berilgan marshrutga tegishli svetoforni ochish;
belgilangan marshrutni chegaralovchi svetofor ochiqligida, qarshi svetoforni ochish yoki marshrutga kiruvchi strelkani o‘tkazish.

6.6 Markazlashtirilgan strelkalarning uzatma va tutashmalari quyidagilarni ta‘minlashi kerak:

strelkalarning eng chetki holatlarida krestovina qo‘zg‘aluvchan o‘zagini usovikka, ostryakning rama relsiga qattiq jiplashuvini;

jiplashgan ostryak va rama relsi yoki qo‘zg‘aluvchan o‘zak va usovik orasidagi tirqish 4 mm va undan ortiq bo‘lganida strelka ostryaklari yoki krestovina qo‘zg‘aluvchan o‘zagining tutashishiga yo‘l qo‘ymaslikni;

rama relsi yaqinidagi ostryakni kamida 125 mm masofaga surishni.

6.7 SSB va aloqa kabel liniyalari, qoidaga ko‘ra, peregonlarda tuproq ko‘tarmasidan tashqarida ajratma yo‘lida o‘tkazilishi kerak. Alohida hollarda, kabel liniyalarini amaldagi qoidalarga rioya qilgan holda, tuproq ko‘tarmasi orqali o‘tkazilishiga yo‘l qo‘yiladi. Tolasimon-optik kabellar asosidagi aloqa liniyalari, kontakt tizimi yoki avtoblokirovka liniyalari tayanchlarida osma uslubda o‘rnatilishi mumkin.

Osma uslubda o‘rnatilgan aloqa liniyalari kabellari maksimal osilib turishida quyidagi o‘lchamlardan kam bo‘lmagan balandlikda joylashishi kerak:

5,0 m – yerdan aholisiz joyda;

6,0 m - yerdan aholili joyda;

4,5 m – yo‘lovchi platformalari sathidan;

7,0 m – temir yo‘l kesishmalaridagi avtomobil yo‘llari sathidan.

SSB va aloqa havo liniyalari osilishi maksimal osilib turishida quyidagi o‘lchamlardan kam bo‘lmagan balandlikda joylashishi kerak:

2,5 m – yerdan aholisiz joyda;

3,0 m – yerdan aholili joyda;

5,5 m – kesishuvchi avtomobil yo‘llari sathidan;

7,5 m – kesishuvchi elektrlashtirilmagan temir yo‘llarning rels kallagi sathidan.

Elektrlashtirilgan temir yo‘llarning kesishuvlari faqat kabel bilan bajariladi.

6.8 SSB va aloqa liniyalarining ishdan chiqishida ularni tiklash quyidagi tartibda amalga oshirilishi kerak:

poyezd dispetcherlik aloqa simlari;

magistral aloqasi simlari;

elektr ta‘minot uskunalarini televizion boshqarish simlari;

energodispetcherlik aloqasi;

elektr jezl sistemasi;

stansiyalararo va strelkali aloqa simlari;

yo‘l blokirovkasi simlari;

SSB va aloqaning boshqa simlari

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi temir Yo‘llaridan texnikaviy foydalanish qoidalari (“O‘ztemiryo‘lnazorat” inspeksiyasining 2001-yil 13-avgust kunidagi 36-son buyrug‘i bilan 2001-yil 1-dekabrda joriy etilgan)
2. O‘zbekiston Respublikasi temir yo‘llarida poyezdlar harakati va manyovr ishlari bo‘yicha yo‘riqnoma (“O‘ztemiryo‘lnazorat” inspeksiyasining 2001-yil 6-noyabrdagi 50-son buyrug‘i bilan 2001-yilning dekabr oyidan kuchga kirgan)